

Polityka gospodarcza w woj. lubelskim – rekomendacje

Elżbieta Adamowicz

Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH

Streszczenie: *Przedmiotem artykułu są rekomendacje dla regionalnej polityki gospodarczej formułowane na podstawie badań koniunktury gospodarczej prowadzonych w ramach projektu „Lubelski Barometr Gospodarczy”. Pokonanie dystansu, jaki dzieli woj. lubelskie od innych regionów zarówno w Polsce, jak i europejskiej przestrzeni gospodarczej, wymaga koncentracji wysiłków na działaniach służących wyrównywaniu szans rozwojowych. Do najważniejszych należy zaliczyć inwestowanie w kapitał ludzki i poprawę warunków prowadzenia działalności gospodarczej poprzez rozbudowę szeroko rozumianej infrastruktury oraz tworzenie klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości. Jest ona ciągle niedocenianym źródłem rozwoju gospodarczego. W szczególności należy dążyć do eliminowania barier o charakterze instytucjonalnym i administracyjnym.*

Wprowadzenie

Niniejsze rekomendacje dla regionalnej polityki gospodarczej są formułowane na podstawie badań prowadzonych w ramach projektu „Lubelski Barometr Gospodarczy”. W latach 2009–2011 przeprowadzono 9 edycji badania. Wyniki na bieżąco były publikowane w raportach wydawanych przez Wyższą Szkołę Zarządzania i Administracji w Zamościu¹, koordynatora i głównego wykonawcę projektu. Głównym przedmiotem badań prowadzonych w ramach projektu były nastroje gospodarcze przedsiębiorców i konsumentów z woj. lubelskiego oraz sytuacja na rynku pracy, zatem formułowane na podstawie wyników przeprowadzonych badań rekomendacje dla regionalnej polityki gospodarczej koncentrować się będą na sytuacji gospodarczej województwa.

Sytuacja społeczna i gospodarcza woj. lubelskiego była wielokrotnie diagnozowana. Prace diagnostyczne były i są prowadzone zarówno przez ośrodki naukowe, jak i władze administracyjne oraz samorządowe. Władze województwa prowadziły takie badania w ramach prac nad strategią rozwoju gospodarczego podczas opracowywania strategii rozwojowych dla regionu. Równoległe takie prace były prowadzone na szczeblu krajowym². Urząd marszałkowski woj. lubelskiego regularnie monitoruje wyniki wdrażania przyjętej strategii rozwojowej, raportując postępy w osiąganiu przyjętych celów³. Badania prowadzone w ramach projektu „Lubelski Barometr Regionalny” potwierdzają wyniki wcześniejszych diagnoz. Dostępne opracowania i analizy jednoznacznie wskazują na mocne i słabe strony województwa. Po stronie słabych we wszystkich dostępnych opracowaniach wymienia się:

¹ „Lubelski Barometr Gospodarczy. Raporty”, numery od 1 do 9 publikowane kwartalnie w latach 2009–2011.

² W ostatnich latach powstało wiele opracowań dotyczących strategii rozwoju kraju i woj. lubelskiego. Odwołamy się tylko do dwóch: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego (2008): *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 30 grudnia 2008 r. uchwałą nr 278/08*, Warszawa, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament Programów Ponadregionalnych; B. Sawicka, D. Mazurkiewicz (2004): *Regionalna strategia innowacji dla województwa lubelskiego*. Lublin, Politechnika Lubelska.

³ Wyniki monitoringu za lata 2008–2009 opublikowane są w dokumencie: Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie (2010): *Strategia rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006–2020. Raport monitoringowy za lata 2008–2009*, Departament Rozwoju Regionalnego.

- niski poziom rozwoju gospodarczego regionu skutkujący niskim poziomem PKB na jednego mieszkańca,
- niski poziom inwestycji,
- niską wydajność pracy,
- lukę innowacyjną,
- niekorzystną strukturę zatrudnienia,
- niekorzystną strukturę demograficzną ludności,
- ujemny przyrost naturalny.

Do mocnych zalicza się:

- strategiczne położenie na wschodniej granicy UE,
- duży potencjał do rozwijania produkcji rolnej i przemysłu rolno-spożywczego,
- rozwinięte zaplecze badawczo-rozwojowe i edukacyjne,
- wysoką podaż siły roboczej stosunkowo dobrze wykształconej i relatywnie taniej,
- przedsiębiorcze społeczeństwo,
- rozwój sektora usługowego,
- odnawialne źródła energii,
- zasobność w surowce mineralne.

Niski poziom rozwoju gospodarczego województwa widoczny jest zarówno w skali kraju, jak i UE. W europejskiej przestrzeni gospodarczej woj. lubelskie zaliczane jest do najsłabszych regionów. Dodatkowo, jest zaliczane do obszarów problemowych. Oznacza to, iż rozwój województwa jest silnie zakłócony przez czynniki społeczne i gospodarcze, których przezwyciężenie wymaga pomocy zewnętrznej. Zatem województwo może liczyć na środki rozwojowe pochodzące z funduszy unijnych. Możliwości uzyskania wsparcia finansowego ze strony UE sprzyjają aktywizacji gospodarczej województwa. Szansom rozwojowym towarzyszą równocześnie zagrożenia. Wśród najważniejszych umieszcza się:

1. czynniki sprzyjające:

- możliwość pozyskiwania środków pomocowych z UE,
- warunki do inwestowania w kapitał ludzki,
- zmiany strukturalne w gospodarce rolnej,
- możliwości specjalizacji w niszowych sektorach,
- korzystne warunki do rozwoju kontaktów gospodarczych ze Wschodem,

2. zagrożenia, czynniki niesprzyjające:

- ogrom potrzeb rozwojowych o konkurencyjnym charakterze,
- ograniczone możliwości współfinansowania projektów unijnych,
- słaby rozwój infrastruktury instytucjonalnej i materialnej dla potrzeb biznesu,
- niepewność podmiotów gospodarczych skutkująca zmiennością ich nastrojów.

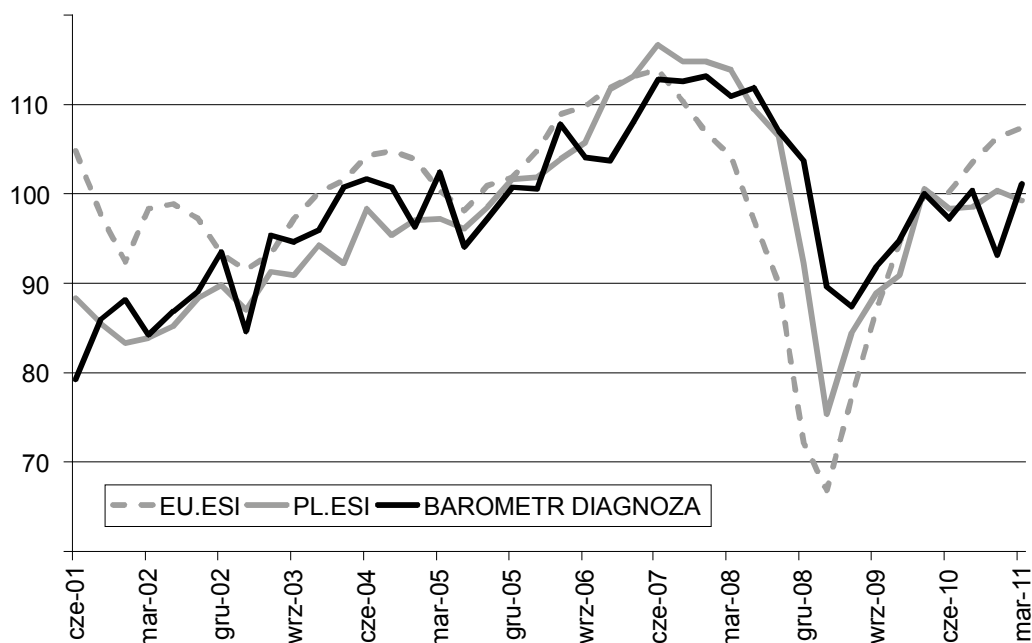
Formułowanie zaleceń dla polityki gospodarczej w sposób pozwalający na wykorzystanie posiadanych możliwości i eliminowanie pojawiających się zagrożeń sprzyja większej efektywności podejmowanych działań. Dlatego formułując rekomendacje dla regionalnej polityki gospodarczej, będziemy wykorzystywać takie właśnie podejście.

1. Wyniki badań

Okres monitorowania przebiegu procesów gospodarczych w ramach projektu „Lubelski Barometr Gospodarczy” jest zbyt krótki na formułowanie fundamentalnych ocen. Tym bardziej, iż był to okres silnych zaburzeń: kryzysu finansowego przenikającego do sfery realnej, ale także wyjątkowo niesprzyjających warunków losowych. Mimo to w ośmiu przeprowadzonych edycjach badania ujawniły się pewne prawidłowości w przebiegu procesów gospodarczych w województwie. Najbardziej widoczne są trzy cechy:

- podobieństwo nastrojów podmiotów gospodarczych w skali województwa, kraju i UE,
- opóźnienie w reakcjach podmiotów z woj. lubelskiego w stosunku do całego kraju i UE,
- większa zmienność nastrojów w woj. lubelskim.

Prawidłowości te są najbardziej widoczne w przebiegu barometrów nastrojów gospodarczych (ESI), syntetycznej zmiennej, która w grupie wskaźników jakościowych, budowanych w oparciu o dane pozyskiwane w badaniach koniunktury, jest odpowiednikiem PKB. Tempo zmian zachodzących w wartościach wskaźnika nastrojów gospodarczych w obszarze Unii Europejskiej, Polski i woj. lubelskiego pokazane jest na rys. 1.

Rys. 1. Zmiany barometrów nastrojów gospodarczych (ESI) w UE, Polsce i woj. lubelskim

Źródło: „Lubelski Barometr Gospodarczy. Raporty” nr 8/2011

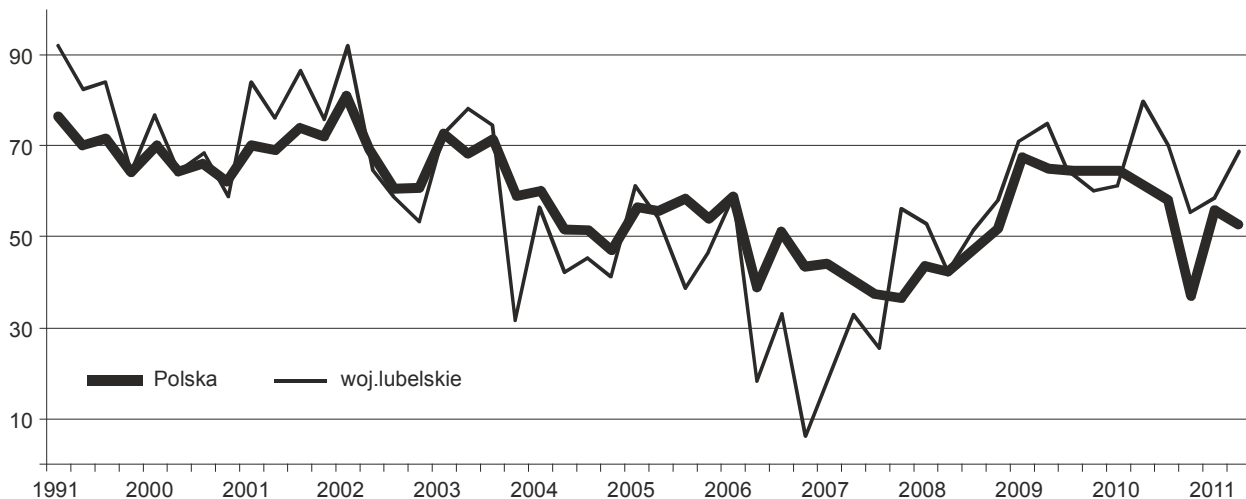
Analiza korelacji zmian nastrojów w trzech wymienionych obszarach wskazuje, iż opóźnienie reakcji w woj. lubelskim sięga od 2 do 3 miesięcy. Mniejsze jest opóźnienie w stosunku do zmian w skali kraju, nieco większe dla UE jako całości⁴. Opóźnienie nie jest wielkie, ale w połączeniu z wyprzedzającym charakterem danych pozyskiwanych w badaniach koniunktury⁵ stwarza realną możliwość szybszego reagowania na zachodzące zmiany, stwierdzone prawidłowości pozwalają bowiem na wcześniejsze diagnozowanie nadchodzących zmian i przygotowanie się do nich. Dzięki temu na szczeblu województwa pojawia się możliwość złagodzenia skutków dwóch z sygnalizowanych przez Friedmana potencjalnych źródeł opóźnień w polityce gospodarczej: opóźnienia diagnozy i opóźnienia decyzji [Adamowicz 1999; Friedman 1953]. Skracanie czasu niezbędnego do prawidłowego zdiagnozowania aktualnej sytuacji gospodarczej i przygotowania odpowiedniej strategii przyczynia się do zwiększenia efektywności polityki gospodarczej.

Wyższa niż w skali kraju i UE zmienność nastrojów wskazuje na większe zagubienie podmiotów gospodarczych z terenu województwa w zmieniającej się rzeczywistości i ich niepewność. Nie zawsze trafnie są one w stanie przewidzieć kierunek nadchodzących zmian, zapewne też nie zawsze dysponują wystarczającą wiedzą. Dlatego istotnym elementem regionalnej polityki gospodarczej powinna być polityka informacyjna oparta na ułatwianiu dostępu do informacji o sytuacji gospodarczej regionu. Wyniki badań koniunktury są doskonałym źródłem takich informacji. Istniejąca sytuacja wskazuje także na potrzebę budowania klimatu zaufania podmiotów gospodarczych do władz regionalnych, zarówno administracyjnych, jak i samorządowych. Elementami stabilizującymi nastroje podmiotów gospodarczych mogą być działania podejmowane przez władze regionalne na rzecz stałości i przejrzystości procedur administracyjnych, budowanie partnerskich relacji z biznesem, opartych na wzajemnym zaufaniu i poszanowaniu.

Ważnym elementem regionalnej polityki gospodarczej powinno być eliminowanie administracyjnych i instytucjonalnych barier rozwoju gospodarczego. Przedsiębiorcy zarówno w kraju, jak i województwie odczuwają je mocno i zaliczają do najsilniejszych ograniczeń działalności gospodarczej. W rankingu barier sporządzonym w ramach badań koniunktury prowadzonych przez IRG SGH od lat trzy pierwsze miejsca okupują: bariera popytowa, podatkowa i prawna [Adamowicz 1999]. Pierwsze miejsce zajmowane przez barierę popytową nie dziwi, jest to typowe zjawisko dla gospodarki rynkowej. Oddziaływanie tej bariery zmniejsza się w okresach *prosperity*, nasila w okresach *dekoniunktury*. Tendencje te są widoczne na rys. 2.

⁴ Pełne omówienie wyników zawiera „Lubelski Barometr Gospodarczy. Raporty” nr 8/2011.

⁵ Dane gromadzone w badaniach koniunktury pozyskiwane są z dużym wyprzedzeniem w stosunku do danych ilościowych, pozwalają one opisywać przebieg procesów gospodarczych w czasie prawie rzeczywistym.

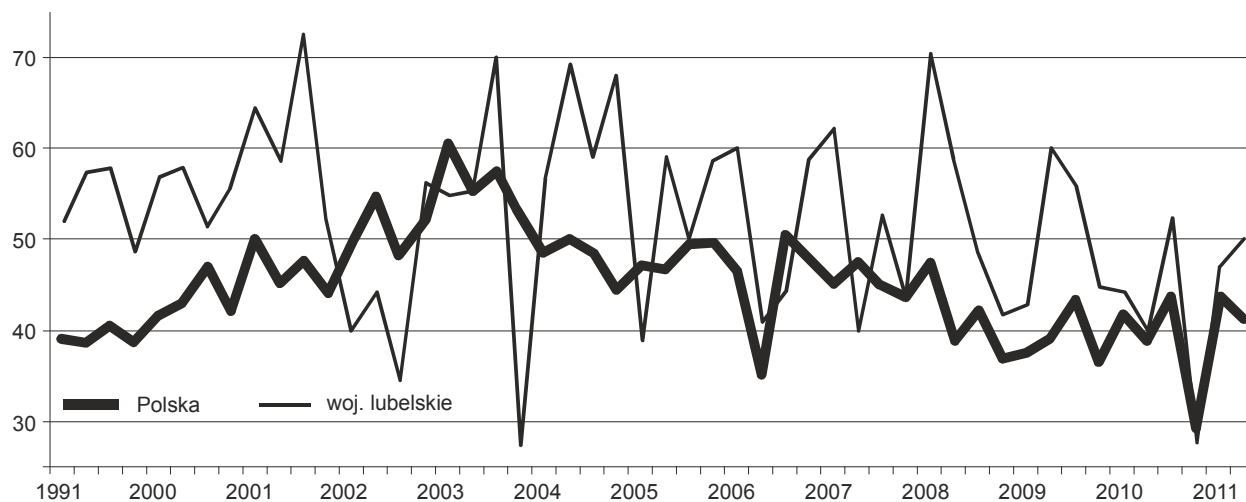

Rys. 2. Odsetek przedsiębiorstw wskazujących barierę popytową jako ograniczenie działalności gospodarczej

Źródło: IRG SGH

Przedsiębiorcy z województwa odczuwają ją podobnie jak w skali całego kraju, w przebiegu linii dla woj. lubelskiego można jednak zaobserwować większą amplitudę wahań. Jest ona skutkiem silniejszych reakcji w okolicach punktów zwrotnych. Zarówno załamanie, jak i poprawa aktywności gospodarczej powoduje silniejsze reakcje w skali województwa.

Kolejne miejsca na liście rankingowej ograniczeń aktywności gospodarczej zajmują już bariery instytucjonalno-administracyjne. Ich przykładem są bariery podatkowa i prawna. Pokazujemy je kolejno na rys. 3 i 4. Silniej, zarówno w skali kraju, jak i województwa, odczuwana jest bariera podatkowa.

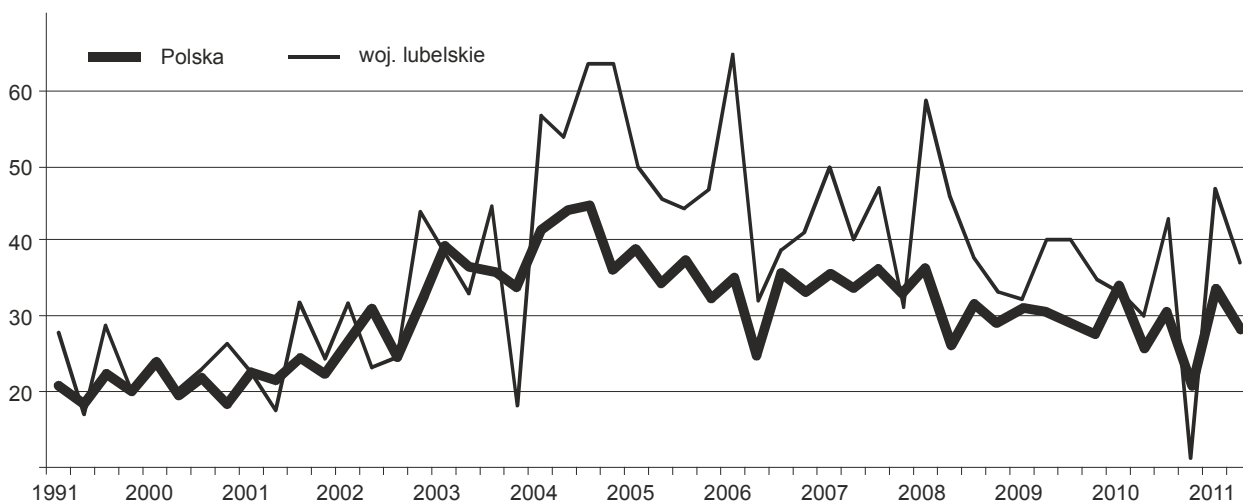
Rys. 3. Odsetek przedsiębiorstw wskazujących na obciążenia podatkowe jako ograniczenie działalności gospodarczej

Źródło: IRG SGH

Odsetek przedsiębiorstw w woj. lubelskim wskazujących tę barierę jest większy niż w skali kraju. Należy podkreślić, iż przedsiębiorcy narzekają nie tylko na wysokość obciążeń podatkowych, ale także (a niektórzy przede wszystkim) na skomplikowanie i niejednoznaczność regulacji podatkowych, wymagających często interpretacji urzędów podatkowych. Obowiązujący sposób definiowania obowiązków podatkowych nie jest przejrzysty, interpretacje pojawiających się wątpliwości są zróżnicowane, co sprzyja zagubieniu przedsiębiorców – z jednej strony, ale także rodzi pole do indywidualnych rozstrzygnięć o charakterze arbitralnym – z drugiej. Zacieśnia to dodatkowo czytelność systemu.

Kolejnym ograniczeniem, silnie odczuwanym przez przedsiębiorstwa, są regulacje prawne dotyczące działalności gospodarczej. Ich jakość nie tylko przez przedsiębiorców jest oceniana negatywnie. To, na co

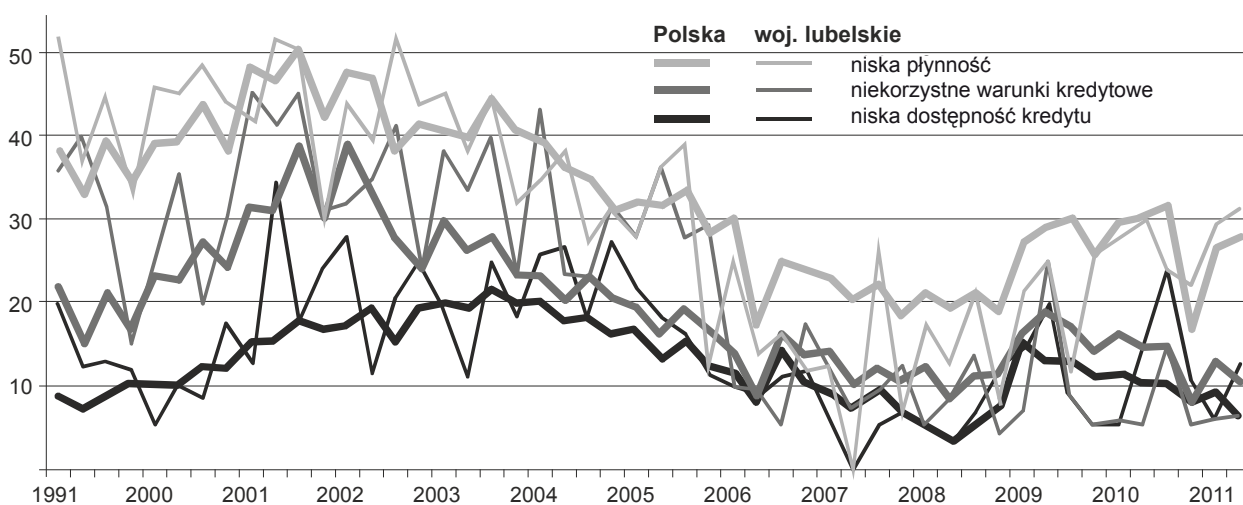
najbardziej uskarżają się przedsiębiorcy, to skala regulacji, ich niejasność i zmienność. Zakres regulacji istniejący w Polsce jest oceniany jako nadmierny także przez władze gospodarcze. Działania podejmowane przez kolejne rządy, które miałyby na celu ich ograniczenie, ciągle jednak nie są satysfakcjonujące. Tymczasem zwiększanie obszaru wolności gospodarczej jest czynnikiem sprzyjającym aktywności gospodarczej, pozwala bowiem na ujawnianie przedsiębiorczości i innowacyjności. Działając nieskutecznie w tym zakresie, przyczyniamy się do słabego wykorzystania istotnego źródła rozwoju gospodarczego, jakim jest przedsiębiorczość, zarówno w skali kraju, jak i regionu. Podobnie negatywnie należy ocenić niestabilność istniejących przepisów prawnych. Częsta zmiana reguł gry zwiększa ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej, sprzyjając zagnębieniu podmiotów gospodarczych i osłabieniu ich ducha przedsiębiorczości.

Rys. 4. Odsetek przedsiębiorstw wskazujących na barierę prawną jako ograniczenie działalności gospodarczej

Źródło: IRG SGH

Monitorowanie aktywności gospodarczej za pomocą testu koniunktury wskazuje także, iż oddziaływanie barier finansowych na działalność gospodarczą jest słabsze niż tych o charakterze administracyjno-instytucjonalnym. Odsetek przedsiębiorstw wskazujących na negatywne oddziaływanie na ich działalność niekorzystnych warunków kredytowych czy trudności z dostępnością kredytu jest mniejszy niż w przypadku bariery podatkowej i prawnej. Jedynie odsetek przedsiębiorstw narzekających na trudności z utrzymaniem płynności finansowej zbliża się do podobnego poziomu. Omawiane tendencje są pokazane na rys. 5.

Rys. 5. Odsetek przedsiębiorstw wskazujących na bariery finansowe jako ograniczenie działalności gospodarczej

Źródło: IRG SGH

Ten rezultat w pewnym stopniu wynika z wielkiej niechęci polskich przedsiębiorstw do korzystania z kredytu. Ma ona źródła historyczne i także przyczynia się do ograniczania aktywności gospodarczej.

2. Zalecenia dla regionalnej polityki gospodarczej

Ujawnione atuty, jak i ograniczenia rozwoju regionu, a także rysujące się prawidłowości w przebiegu działalności gospodarczej wskazują na obszary, na których powinna być skoncentrowana regionalna polityka gospodarcza. W rekomendacjach formułowanych w kolejnych raportach postulowano koncentrację działań na umacnianiu zjawisk uznanych za korzystne dla rozwoju regionalnego oraz przeciwdziałaniu tym, które są uznane za niekorzystne. W przypadku woj. lubelskiego przeciwdziałanie zjawiskom niekorzystnym nie jest łatwe, ponieważ kumulowały się one w wyniku wieloletniego oddziaływania różnorodnych czynników, nie tylko społecznych i gospodarczych, ale także historycznych i politycznych. Osiągnięcie pozytywnych efektów wymaga zarówno środków na przeciwdziałanie im, jak i czasu. Paradoksalnie wydaje się, iż ostatni kryzys sprzyja wyostreniu celów polityki gospodarczej prowadzonej na szczeblu regionalnym, podkreśla bowiem znaczenie zarówno mocnych, jak i słabych stron województwa, sprzyja zaś wykorzystaniu istniejących potencjalnie szans. Na podstawie wyników badań prowadzonych w ramach „Lubelskiego Barometru Gospodarczego” postulujemy orientację polityki regionalnej na wyrównywanie szans rozwojowych oraz przeciwdziałanie niekorzystnym skutkom spadku aktywności gospodarczej.

W ramach wyrównywania szans rozwojowych za najważniejszą należy uznać poprawę warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Istotne są zarówno warunki o charakterze technicznym, tworzące otoczenie biznesu i mające wpływ na koszty transakcyjne prowadzonej działalności, jak i klimat do prowadzenia działalności gospodarczej w regionie.

Poprawa warunków technicznych do prowadzenia działalności gospodarczej wymaga rozbudowy szeroko rozumianej infrastruktury, oznacza zatem wysiłek inwestycyjny, skoncentrowany na rozbudowie istniejącej infrastruktury w celu poprawy jej jakości, oraz podejmowanie nowych projektów, mających na celu wprowadzenie w regionie standardów europejskich. W dłuższym okresie poniesione nakłady pozwolą na przyspieszenie rozwoju regionu zarówno poprzez zachętę do rozwoju przedsiębiorczości lokalnej, przyciągnięcie inwestorów z innych regionów, jak i wykorzystanie warunków geopolitycznych do ekspansji na Wschód. Z perspektywy krótkiego okresu podejmowane projekty będą pozytywnie oddziaływać na rynek pracy oraz dochody gospodarstw domowych, sprzyjając pobudzeniu popytu konsumpcyjnego.

Tworzenie klimatu przychylnego prowadzeniu działalności gospodarczej wymaga może mniejszych nakładów finansowych, ale ma równie duże znaczenie jak poprawa warunków infrastrukturalnych. Powinno być skoncentrowane na:

- pobudzeniu motywacji do przedsiębiorczości,
- eliminowaniu barier o charakterze instytucjonalnym i administracyjnym, utrudniających prowadzenie biznesu, na które skarżą się badani przedsiębiorcy.

Pobudzenie motywacji do przedsiębiorczości wymaga intensyfikacji edukacji ekonomicznej społeczeństwa we wszystkich grupach wiekowych, od najmłodszych do najstarszych. Wymaga także tworzenia przyjaznych warunków instytucjonalno-organizacyjnych do prowadzenia działalności gospodarczej oraz wspierania przez władze administracyjne i samorządowe lokalnych inicjatyw gospodarczych. Działania mające na celu tworzenie sprzyjającego klimatu do prowadzenia działalności gospodarczej powinny być nastawione na wskazywanie szans rozwojowych województwa, hamowanie odpływów migracyjnych, zwłaszcza najbardziej mobilnej siły roboczej, wskazywanie możliwości inwestowania w województwie środków zarobionych za granicą. Przyspieszenie rozwoju gospodarczego wymaga intensyfikacji procesu przepływu wiedzy między ośrodkami badawczymi a przedsiębiorcami. Ponieważ nie ma dotychczas skutecznych metod transferu rezultatów prac badawczych do przemysłu, postulujemy wykorzystanie jednostek samorządu terytorialnego do organizowania kontaktów między jednostkami badawczo-rozwojowymi a przedsiębiorcami.

Istotne znaczenie w działaniach nakierowanych na tworzenie klimatu sprzyjającego wyzwaniu aktywności gospodarczej ma eliminowanie ograniczeń, na które najczęściej skarżą się przedsiębiorcy. Wśród tych ograniczeń najczęściej wymieniana jest niejasność, nadmierna ilość i zmienność regulacji ograniczających swobodę działalności gospodarczej. Najczęściej są to regulacje ustawowe, których niekorzystne oddziaływanie utrzymuje się w całym kraju. Ponieważ podejmowane dotychczas próby dokonywania zmian w tym zakresie na szczeblu ogólnokrajowym są mało skuteczne, należy się zastanowić, co mogą w tym zakresie

zrobić władze lokalne. Wydaje się, iż istnieje pewna przestrzeń dla aktywności władz lokalnych. Nie czekając na efekty działań podejmowanych w skali kraju, powinny one ograniczać te regulacje o charakterze administracyjnym, które są możliwe do zmiany w skali regionu. Trudniej ze szczebla lokalnego oddziaływać na jakość rozwiązań prawnych, ale znaczną przestrzeń do wykorzystania przez władze regionalne stanowi w tym przypadku konieczność interpretacji, zwłaszcza niejasnych przepisów. Trzymając się litery prawa, można podejmować próby oswojenia jego „ducha”.

W ramach tworzenia dobrego klimatu dla przedsiębiorczości władze regionalne powinny także udzielać szczególnego wsparcia najmniejszym przedsiębiorstwom. One najsilniej odczuły skutki kryzysu i jak wynika z prowadzonych w ramach „Lubelskiego Barometru Gospodarczego” badań, pojawiających się oznak ożywienia ciągle jeszcze nie odczuły. Pomoc udzielona tej grupie podmiotów będzie procentować zwiększeniem ich szans rozwojowych.

Efekty tworzenia przyjaznego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości ujawnią się silniej w długim czasie, za to ich oddziaływanie będzie długotrwałe. W celu jego umacniania ważne jest sprawne funkcjonowanie administracji lokalnej oparte na czytelnych i przejrzystych procedurach.

W warunkach ostatniego kryzysu widoczna była tendencja do wyrównywania konsumpcji w cyklu życia. Zjawisko to miało miejsce zarówno w Polsce, jak i w innych krajach europejskich. Ujawniło się także w skali regionu. Wraz z poprawą nastrojów gospodarstwa domowe z Lubelszczyzny, podobnie jak na terenie całego kraju, deklarują zwiększanie wydatków konsumpcyjnych. Konstatację tę potwierdzają wyniki badań koniunktury IRG SGH. Spośród wszystkich działów gospodarki najmniej wrażliwe na zmiany koniunktury były te związane z produkcją artykułów spożywczych. Oznacza to wzmocnienie atutu, jakim jest posiadanie w województwie potencjału do rozwoju produkcji rolnej. Aktywizacja tej dziedziny działalności gospodarczej daje gwarancję stabilnego rozwoju o zmniejszonej wrażliwości na negatywne oddziaływanie czynników cyklicznych. Działaniom na rzecz rozwoju produkcji rolnej powinno towarzyszyć popieranie rozbudowy przetwórstwa spożywczego na bazie posiadanych surowców. Odnotowana tendencja do wygładzania konsumpcji gwarantuje stałość rynków zbytu zarówno w europejskiej przestrzeni gospodarczej, jak i na terenach wschodnich.

Obserwacja procesów zachodzących na rynku pracy otwiera perspektywy wykorzystania kolejnego atutu województwa, jakim jest rozwinięte zaplecze edukacyjne. Mimo utrzymującego się wysokiego bezrobocia przedsiębiorcy sygnalizują narastanie problemów ze znalezieniem wykwalifikowanej siły roboczej. Aktywizacja działalności edukacyjnej jest zatem kolejną szansą na pobudzanie rozwoju nie tylko gospodarczego, ale i cywilizacyjnego, regionu. Podnoszenie kwalifikacji zwiększa atrakcyjność siły roboczej na rynku pracy w każdych warunkach: zarówno w okresach gorszej, jak i lepszej koniunktury. Inwestycje w kapitał ludzki mają silne oddziaływanie prorozwojowe w krótkim i długim okresie, w krótkim – poprzez wzrost zatrudnienia w usługach edukacyjnych, w długim – poprzez poprawę konkurencyjności siły roboczej na rynku pracy.

Ważnym czynnikiem mającym wpływ na przyspieszenie rozwoju województwa są także działania promocyjne. Ich efekty w sferze gospodarczej przekładają się głównie na pozyskiwanie nowych inwestycji krajowych i zagranicznych. Ale nie tylko. Wzrost liczby osób odwiedzających województwo sprzyja rozwojowi lokalnych usług. Efekty takich działań ujawniać się będą raczej w dłuższym okresie, ale ich znaczenie będzie miało zarówno charakter prorozwojowy, jak i antycykliczny.

Jak wspomniano, wyrównywanie szans rozwojowych województwa może być wspomagane przez środki zewnętrzne. Pełne wykorzystanie tych środków wymaga przemyślanej polityki inwestycyjnej na szczeblu województwa. Szczupłość własnych środków wymaga, by kierować je na realizację tych projektów, które po pierwsze, mogą być traktowane jako wyrównywanie szans, po drugie – mogą liczyć na wsparcie unijne. Wydaje się, iż oba te warunki spełniają inwestycje w rozwój infrastruktury.

Podobne opinie na temat czynników wspomagających rozwój regionu wskazywali uczestnicy badania ankietowego przeprowadzonego przez Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie [Kawałko 2009]. Za istotną dla dalszego rozwoju województwa uznali oni rozwiniętą infrastrukturę. Wskazywali także na znaczenie kapitału ludzkiego, dostępność zewnętrznych środków finansowych, sprawne funkcjonowanie instytucji publicznych, współpracę samorządów, przyciąganie inwestorów czy promocję regionu. Zbieżność opinii wskazuje na istotne znaczenie tych czynników dla rozwoju regionalnego.

Literatura

- ADAMOWICZ E. (1999): *Badania koniunktury a polityka makroekonomiczna*, „Prace i materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, nr 63.
- ADAMOWICZ E., JÓŻWIAK J. (2009): *Ograniczenia aktywności przedsiębiorstw*, [w:] E. Okoń-Horodyńska (red.): *Przedsiębiorczość jako niewykorzystane źródło sukcesu polskiej gospodarki. VIII Kongres Ekonomistów Polskich*, Warszawa, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.
- FRIEDMAN M. (1953): *The Effect of Full-Employment Policy on Economic Stability. A Formal Analysis*, [w:] M. Friedman, *Essays in Positive Economics*, Chicago, University of Chicago Press.
- KAWAŁKO B. (2009): *Od czego zależą rozwój i dobre zarządzanie w regionie?*, „Barometr Regionalny. Analizy i prognozy”, nr 2(16), s. 85–94.
- „Lubelski Barometr Gospodarczy. Raporty” (2011): nr 8.
- POLSKA. MINISTERSTWO ROZWOJU REGIONALNEGO (2008): *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 30 grudnia 2008 r. uchwałą nr 278/08*, Warszawa, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Departament Programów Ponadregionalnych.
- SAWICKA B., MAZURKIEWICZ D. (2004): *Regionalna strategia innowacji dla województwa lubelskiego*, Lublin, Politechnika Lubelska.
- URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO W LUBLINIE (2005): *Strategia rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006–2020*, t. 1: *Uwarunkowania i diagnoza stanu wyjściowego*, Lublin, Departament Rozwoju Regionalnego.
- URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO W LUBLINIE (2009): *Strategia rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006–2020*, t. 2: *Cele i priorytety strategii oraz system wdrażania*, Lublin, Departament Rozwoju Regionalnego.
- URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO W LUBLINIE (2010): *Strategia rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006–2020. Raport monitoringowy za lata 2008–2009*, Lublin, Departament Rozwoju Regionalnego.